

גניבת וגזל עכו"ם

רמב"ם הלכות גניבה פרק א הלכה א

כל הגונב ממון משהו פרוטה ומעלה עובר על לא תעשה שנאמר לא תגנוב ואין לוקין על לאו זה שהרי ניתן לתשלומין שהגנב חייבתו תורה לשלם ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם ואחד הגונב את הגדול או את הקטן

בבא קמא קי"ג

דתניא ישראל וכנעני אנס שבאו לדין אם אתה יכול לזכהו בדיני ישראל זכהו ואמור לו כך דינינו בדיני כנענים זכהו ואמור לו כך דינכם ואם לאו באין עליו בעקיפין דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר אין באין עליו בעקיפין מפני קידוש השם ור"ע טעמא דאיכא קידוש השם הא ליכא קידוש השם באין וגזל כנעני מי שרי והתניא אמר ר' שמעון דבר זה דרש ר"ע כשבא מזפירין מנין לגזל כנעני שהוא אסור ת"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא יכול יגלום עליו ת"ל וחשב עם קונוהו ידקדק עם קונוהו אמר רב יוסף לא קשיא הא בכנעני הא בגר תושב אמר ליה אביי והא תרוייהו גבי הדדי כתיבי לא לך אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר לגר תושב משפחת גר זה העובד כוכבים כשהוא אומר או לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים אלא אמר רבא לא קשיא כאן בגזילו וכאן בהפקעת הלוואתו א"ל אביי עבד עברי הפקעת הלוואתו הוא רבא לטעמיה דאמר רבא עבד עברי גופו קנוי אמר רב ביבי בר גידל אמר ר"ש חסידא גזל כנעני אסור אבידתו מותרת גזילו אסור דאמר רב הונא מנין לגזל הכנעני שהוא אסור שנאמר ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך בזמן שהן מסורים בידך ולא בזמן שאינם מסורין בידך אבידתו מותרת דאמר רב חמא בר גורי' אמר רב מנין לאבידת הכנעני שהיא מותרת שנאמר לכל אבדת אחיך לאחיך אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לכנעני ואימא הני מילי היכא דלא אתי לידיה דלא מחייב לאהדורי בתרה אבל היכא דאתי לידיה אימא ליהדרה אמר רבינא ומצאתה דאתאי לידיה משמע:

תוס' ד"ה שלא ימשכנו

שלא ימשכנו ויצא כו'. והני תנאי דפרק המקבל (ב"מ דף קיא: ושם) דסברי דגזל הכנעני מותר מוקמי לה להאי קרא לדרשה אחרית:

בבא מציעא קי"א

מתני' אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים יש בו משום ביומו תתן שכרו ויש בו משום לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר אימתי בזמן שתבעו לא תבעו אינו עובר עליו המחיה אצל חנוני או אצל שולחני אינו עובר עליו שכיר בזמנו נשבע ונוטל עבר זמנו אינו נשבע ונוטל אם יש עדים שתבעו (בזמנו) הרי זה נשבע ונוטל גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר

גמ' מני מתני' לא תנא קמא דמאחיך ולא רבי יוסי ברבי יהודה מאי היא דתניא מאחיך פרט לאחרים גרר זה גר צדק בשעריך זה אוכל נבילות... ות"ק דמאחיך האי רעך מאי עבדי ליה ההוא מיבעי ליה לכדתניא רעך ולא עמלקי עמלקי מאחיך נפקא חד למשרא עושקו וחד למשרא גזלו וצריכי דאי אשמעינן גזלו משום דלא טרח ביה אבל עושקו דטרח ביה אימא לא ואי אשמעינן עושקו משום דלא אתא לידיה אבל גזלו דאתא לידיה אימא לא צריכא

מאירי מסכת בבא קמא דף קיג:

היה המוכס מעובדי האלילים הקדומים שאינם גדורים בדרכי הדתות והבריוח ממנו את המכס הואיל ואין כאן גזל גמור ולא חלול השם אין מקפידין על כך וכן אחד מאלו שבא עם ישראל לדין בערכאות של דייני ישראל אם הדיין יכול לזכותו בדיני ישראל מוטב ואם לאו יחזור לזכותו מצד נימוסיהם ומנהגותיהם והרי רשאי לומר אף אתם כך דינכם ואם לאו הואיל ואינו מוצא לפטרו בצד טענה

יחייבהו ויכריחהו לשלם שלא יאמרו נושאים הם פנים לעצמם ומ"מ באותם הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירין להם את הדרך כמלא מחט אלא יקוב הדין את ההר אם לו אם לשכנגדו:

נמצא שאף עובדי האלילים ושאינם גדורים בדרכי הדתות אסור לגזלם ואם נמכר לו ישראל אסור לצאת מידו בלא פדיון וכן אסור להפקיע את הלואתו ומ"מ אין אדם חייב לחזר אחר אבדתו כדי להחזירה לו ולא עוד אלא אף מי שמצא אבדתו אינו חייב להחזירה שמציאה מקצת קנין הוא וחזרתו דרך חסידות ואין אנו כפופים לחסידות למי שאין לו דת וכן טעותו אם טעה מאליו שלא מתחבולתו ולא מהשתדלותו אין הכרח בהשבתו ומ"מ אם נודע לו על כל פנים חייב להחזירו וכן אף באבדה כל צד שיהא חלול השם בעכובה מחזירה הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלהות על איזה צד אע"פ שאמונתם רחוקה מאמונתנו אינם בכלל זה אלא הרי הם כישראל גמור לדברים אלו אף באבדה ואף בטעות ולכל שאר הדברים בלא שום חלוק:

רמב"ם הלכות גזילה ואבדה פרק א הלכה ב

ואסור לגזול כל שהוא דין תורה אפילו עכו"ם אסור לגזלו או לעשקו ואם גזלו או עשקו יחזיר:

כסף משנה

יש לתמוה על זה שכתב שאסור לעשקו דהא קרא לא תעשוק את רעך כתיב דמשמע לאפוקי גוי. ועוד קשה דאמרינן (ב"ק קי"ג:) דהפקעת הלואתו מובר ועושק היינו הפקעת הלואתו כמ"ש רבינו בסמוך...וי"ל שרבינו סובר כדפירש"י הפקעת הלואתו שאין גוזל ממש שרי כי ליכא חלול השם כגון היכא דטען ליורש נתתי' לאביך ומת דלא ידע הגוי בהדי' דקא משקר.

שו"ע אה"ע סימן כח סעיף א

סימן כח: המקדש בגזל בפקדון או במלוה ובאיסור הנאה דאורייתא ודרבנן.

סעיף א

המקדש את האשה בגזל או בגניבה או בחמס, אם נתייאשו הבעלים, ונודע שקנה אותו דבר ביאוש, הרי זו מקודשת. ואם לאו, אינה מקודשת. **הגה:** קדשה בגזל או גניבת עובדי כוכבים, הוי מקודשת דהא אינה צריכה להחזיר רק מכח קידוש השם (מהרי"ו סי' קל"ח). קדשה בגזל אחר יאוש לבד, מקודשת מדרבנן (רבינו ירוחם).

מסכת סנהדרין דף נז.

והתניא על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן בכותי בכותי וכותי בישראל אסור וישראל בכותי מותר

רש"י

ישראל בכורי מותר. דלא תעשוק את רעך כתיב (ויקרא יט) ולא נכרי ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיג.):

<http://www.daat.ac.il/daat/kitveyet/mahanaim/yesodot.htm>

כבר הוזכר לעיל איסור אונאת גוי והטעייתו. כאן נדבר על איסור גזל גוי, שעל כך מזהירים מאוד דיני ישראל. ומעניינים דבריו של בעל "**באר הגולה**" בחושן משפט (סימן שמ"ח), שיש להחזיר אפילו טעות עכו"ם, והוא מסיים:

"ואני כותב זאת לדורות, שראיתי רבים שגזלו והעשירו מטעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו בכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה".

כך נאמר גם ב"**ספר חסידים**" (תתרע"ד):

"ורבים אשר קדשו השם והחזירו טעות עכו"ם בדבר חשוב גדלו והעשירו מאוד והצליחו והניחו יתרם לעולליהם וכו".

וה"**חכם צבי**" כותב, שגזל עכו"ם במקום שיש חילול השם, עובר גם משום:

"לא תחללו את שם קדשי".

בנושא זה כותב גם **רבנו בחיי**:

"אל יתפתה אדם לומר בלבו מה שהגזל איסור חמור דווקא בגזל ישראל אבל בגזל הגוי מותר, אין הדבר כן, אלא אף גזל הגוי אסור מדין תורה. ומפני זה ציווה להחזיר הכסף למצרים. הוא שכתוב: 'ואת הכסף המושב בפי אמתחותיכם תשיבו בידכם אולי משגה הוא' (בראשית מג, יב), ואף על פי שהיו המצרים עובדי עבודה זרה ציווה להחזיר הכסף מפני קידוש השם. והיה זה קודם מתן תורה, מכל שכן בזמן הזה שיתחייב אדם בכך" (כד הקמח אות גזלה).

דינא דמלכותא דינא

שו"ע יו"ד קס"ה ש"ך ס"ק ח'

מסכת בבא קמא דף קיג.

מתני' אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאין ואין נוטלין מהם צדקה אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק; ומוכסין והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל במוכס שאין לו קצבה דבי ר' ינאי אמרי במוכס העומד מאליו איכא דמתני לה אהא לא ילבש אדם כלאים אפי' על גבי עשרה בגדים להבריה בו את המכס מתני' דלא כר"ע דתניא אסור להבריה את המכס ר"ש אומר משום ר"ע מותר להבריה את המכס בשלמא לענין כלאים בהא קמיפלגי דמר סבר דבר שאין מתכוין מותר ומר סבר דבר שאין מתכוין אסור אלא להבריה בו את המכס מי שרי והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא א"ר חנינא בר כהנא אמר שמואל במוכס שאין לו קצבה דבי ר' ינאי אמרי במוכס העומד מאליו ואיכא דמתני אהא נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא של תרומה שהיא של בית מלך אע"פ שאינה של תרומה אע"פ שאינה של מלך ולמוכסין והאמר שמואל דינא דמלכותא דינא א"ר חנינא בר כהנא אמר שמואל במוכס שאין לו קצבה דבי ר' ינאי אמרי במוכס העומד מאליו רב אשי אמר במוכס כנעני

רמב"ם הלכות גזילה ואבדה פרק ה הלכה יא

במה דברים אמורים שהמוכס כליסטים בזמן שהמוכס עכו"ם או מוכס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה ומניח מה שירצה אבל מכס שפסקו המלך ואמר שילקח שלישי או רביעי או דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבות חלק זה למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלך דין הוא ולא עוד אלא שהוא עובר המבריה ממכס זה מפני שהוא גוזל מנת המלך בין שהיה המלך עכו"ם בין שהיה המלך ישראל;

הלכה יז

מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהן גשר מותר לעבור עליו וכן אם הרס בתים ועשאן דרך או חומה מותר ליהנות בה וכן כל כיוצא בזה שדין המלך דין;

הלכה יח

במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטים המזויינין שאין דיניהן דין וכן מלך זה וכל עבדיו גזלנין לכל דבר;

שו"ע חו"מ סימן שסט סעיף ו

במה דברים אמורים שהמוכס כלסטים: בזמן שהמוכס עכו"ם, או מוכס העומד מאליו, או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה, אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב, ואפילו צוה שישאל יתן יותר מעכו"ם מכל מקום מקרי דבר קצוב לכל איש (מהרי"ק שורש קצה), והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, אינו בחזקת גזלן משום דדינא דמלכותא דינא, ולא עוד אלא שהמבריה ממכס זה עובר על לא תגזול מפני שהוא גוזל מנת המלך, בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עכו"ם, וכן אם ישראל קנה המכס מהמלך, המבריה עצמו הרי זה גוזל ישראל שקנאו. ויש אומרים דאפילו ידוע דהישראל לוקח יותר מן הקצבה, מכל מקום אסור להבריה ממנו דבר הקצוב דהוי כגוזל מן הגזלן דאסור (ב"י). אבל אם קנאו עכו"ם, מותר משום דהוי כהפקעת הלוואתו, דשרי במקום דליכא חלול השם. הגה: ויש אומרים דאפילו המוכס ישראל, אם לא קנאו לעצמו רק גובה למלך, אע"ג דאסור להבריה מכח דינא דמלכותא, מכל מקום אם אדם מבריה אין למוכס לכופ אותו ליתן דהוי כהפקעת הלוואתו דשרי, מיהו אם יש בזה משום יראת המלך ודאי יכול לכופ אותו (ר"ן פ"ד דנדרים)

סעיף ח

וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח שדהו או חצירו, אינו גזל ומותר ליהנות בה, והלוקחה מהמלך הרי הוא שלו, ואין הבעלים מוציאין אותה מידו (וכ"כ לעיל ס"ס רלז). אבל

מלך שלקח שדה או חצר של אחד מבני המדינה שלא בדינים שחקק, הרי זה גזלן והלוקח ממנו מוציאין הבעלים מידו. כללו של דבר: כל דין שיחקק אותו המלך לכל ולא יהיה לאדם אחד בפני עצמו אינו גזל, וכל שיקח מאיש זה בלבד שלא כדת הידוע לכל אלא חמס את זה, הרי זה גזל. הגה: ואם חקק לבעל אומנות אחד כגון שחקק למלוה בריבית איזה דבר, יש אומרים דלא אמרינן ביה דינא דמלכותא דינא הואיל ואינו חקוק לכל (מהר"ק שורש ס"ו). יש אומרים דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במסים ומכסים התלויים בקרקע, כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה, אבל בשאר דברים לא (הרא"ש פ"ד דנדריים בשם הר"מ ומרדכי פרק הגוזל בתרא). ויש אומרים וסבירא להו דאמרינן בכל דבר דינא דמלכותא דינא (מרדכי שם בשם התוס' ות"ה סימן שט), ולכן המלוה על המשכון יכול למכרו אחר שנה הואיל וכן דינא דמלכותא (שם בשם ר"י בר פרץ), וכן הוא עיקר וכמו שנתבאר לעיל (סימן שנו סעיף ז).

תשובות רשב"א

"... אבל ללמוד מזה לילך בדרכי הגויים ומשפטיהם ח"ו לעם קדוש לנהוג ככה. וכ"ש אם עתה יוסיפו לחטוא, לעקור נחלת האב על הבנים וסומך על משענת קנה הרצוץ הזה ועושה אלה מפיל חומות התורה, ועוקר שורש וענף. והתורה מידו תבקש ומרבה הונו בפועל כפיו נוקש. ואומר אני שכל הסומך בזה לומר, שמותר משום דינא דמלכותא טועה וגזלן הוא... ואם נאמר כן... מה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי. ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי הגויים. חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק".